

VAREN-VARIA

Mededelingenblad van de Nederlandse Varenvereniging

REDAKTIE: Peter Hovenkamp, Leiden
Joop Comijs, Zaalboslaan 12, 6881 RH VELP
(085-634416)

3e jaargang no.5 - september 1990

DE VERENIGING EN HAAR TIJDSCHRIFT

Geen vereniging of zij heeft wel een eigen orgaan of tijdschrift. De varenvereniging wil niet uit de pas lopen en heeft dus ook een eigen blad. Dit orgaan vormt in de meeste gevallen de band tussen leden en vereniging. Ook bij ons zien wij dat.

Slechts een klein percentage van onze 90 leden zien wij op onze bijeenkomsten. Voor de overige leden is de ontvangst van Varen-Varia voldoende om lid van onze vereniging te worden en te blijven. Welbeschouwd is dat een compliment voor de redactie van ons orgaan.

Maar hieruit blijkt dus wel, dat bestuur en redactie het als een belangrijke taak zien, de kwaliteit van Varen-Varia te bewaken en zo mogelijk te verbeteren.

Die kwaliteit heeft twee kanten: de inhoud en het uiterlijk van het blad. Ik denk dat wij zonder meer kunnen stellen dat de inhoudelijke kant, de informatieve waarde van de artikelen, het belangrijkste aspect is. Maar ook het oog wil wat. Een artikel kan nog zo interessant zijn, maar als het slordig op papier staat (een slechte letter, een slechte lay-out), dan leest het niet prettig en raakt men geïrriteerd. Een artikel, een tijdschrift dat er goed uitziet, nodigt uit tot lezen.

Varen-Varia verscheen tot nu toe getikt op A4 formaat. Vroeger spraken wij van gestencild. De inhoud was kennelijk van voldoende peil om het minder fraaie uiterlijk goed te maken. Maar ik denk dat wij het snel over dit uiterlijk met elkaar eens kunnen worden: het maakt een wat amateuristische indruk. De pas opgerichte vereniging met haar geringe financiële middelen kon zich niet meer permitteren.

Maar onze vereniging groeit en wij moeten verder. Mede door financiële bijdragen van enkele grote varenkwekers (de firma's Braam, Tas en Kon. Eveleens) zijn wij nu in staat om binnenkort over te stappen naar een betere en nettere uitvoering van Varen-Varia. Nog niet echt in druk, maar wel op A5 formaat met een stevige omslag en een nietje in de rug. Ook aan de lay-out zal meer aandacht worden besteed.

Uit kostenoverwegingen -waarbij zeker ook de porto zwaar meetelt- en omdat de hoeveelheid kopie toch beperkt is, is besloten, dat Varen-Varia in de nieuwe uitvoering viermaal per jaar zal verschijnen.

En zo ontwikkelt ons blad zich steeds verder. Ik hoop (en ik heb daarin alle vertrouwen) dat u de nieuwe uitvoering straks prettig zult vinden. En dat u, gewapend met ons nieuwe tijdschrift, anderen voor onze gezamenlijke liefhebberij en dus voor de vereniging enthousiast kunt maken. Want dat is wel een voorwaarde voor het voortbestaan van onze vereniging: wij moeten blijven groeien!

Harry Roskam, voorz.

ADIANTUM

Iemand omschreef deze aantrekkelijke planten als "Everybody's favourite ferns". In ieder geval zijn Adiantums bijzondere verschijningen, die te midden van andere planten direct opvallen. De verscheidenheid in bladvormen, die de Adiantum-soorten ten toon spreiden, is enorm. Bovendien bleek het niet al te moeilijk te zijn, om van deze varens variëteiten of cultivars (cultuur-variëteiten) te kweken.

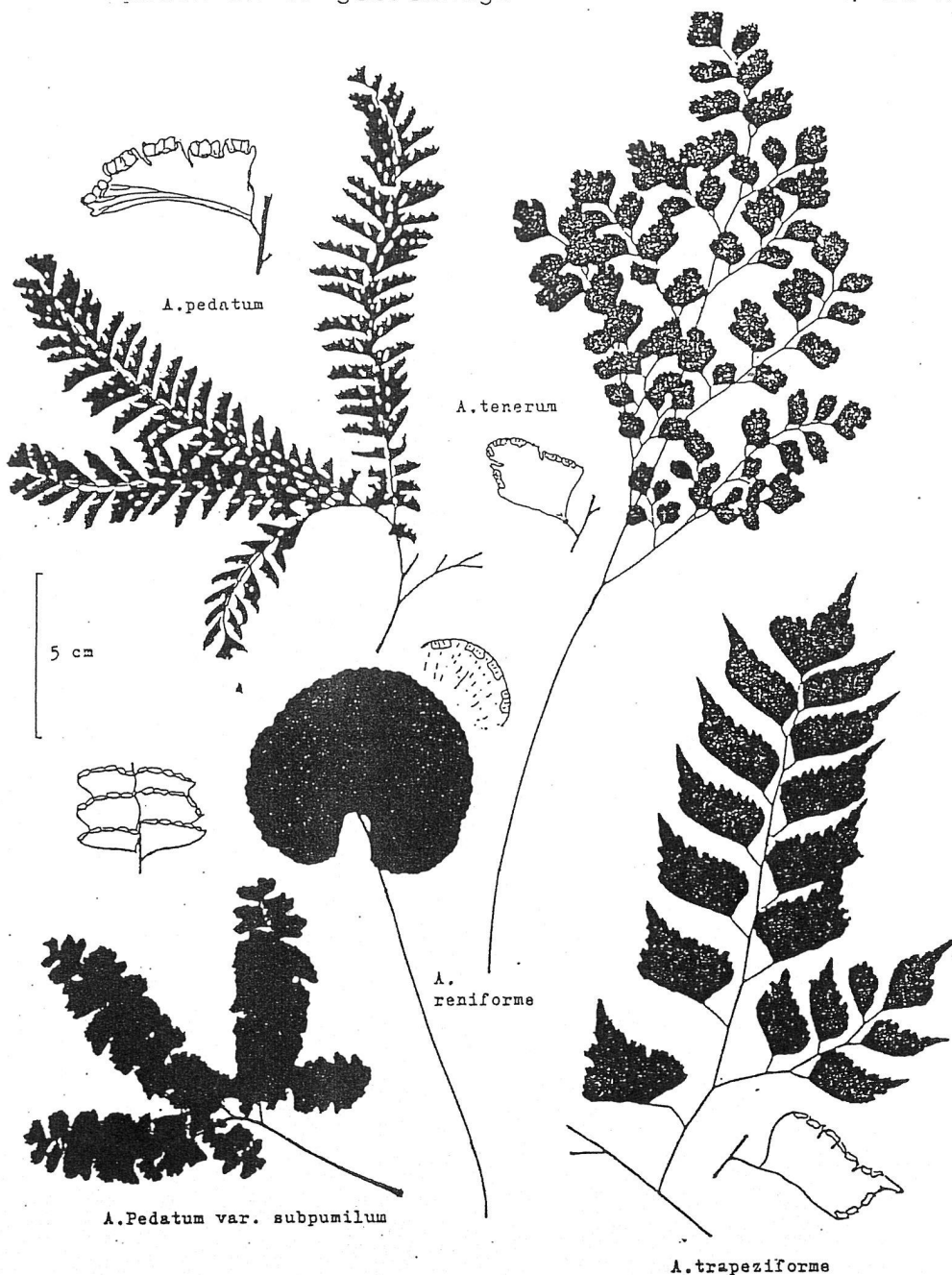
In de vorige eeuw waren zij daarom al populair bij kwekers, die ernaar streefden, steeds nieuwe kweekresultaten op de markt te brengen. Het aantal uit die periode wordt geschat op honderd. Nog vormen zij een belangrijk deel van het kwekers-assortiment.

In een tijdschriftartikel (1970) noemt Hoshizaki 35 van de vele cultivars, die van de soort *A. raddianum* in cultuur zijn en met enige zekerheid konden worden omschreven. Verder 6 cultivars van *A. tenerum* en 4 van *A. capillus-veneris*. Door de ongeordende naamgevingen in het verleden en de gebrekkige documentatie ervan, is niet meer duidelijk, welke

planten eventueel origineel in het wild voorkomende soorten en welke hybriden zijn. De kweekvormen verschillen onderling soms maar weinig, en slechts enkele zijn echt interessant.

Adiantum is een geslacht van ongeveer 200 soorten, en is algemeen verspreid, maar niet in zeer koude of droge gebieden. De plant valt op door de dunne, zwartglanzende stelen, waardoor *A. capillus-veneris* de naam Venushaar (Maidenhair) kreeg. De blaadjes hebben vrije, gaffelvormige bladnerven (zelden netvormig), de middennerf ontbreekt (meestal) en de gedeeltelijk omgeslagen bladrand fungeert als indusium, en wordt daarom vals indusium genoemd. Het bijzondere bij Adiantum is, dat de sori niet geplaatst zijn aan de bladrand, maar op het indusium.

Van de zeer grote verscheidenheid kunnen wij een aantal voorbeelden tegenkomen bij de kwekers. Bijgaande afbeeldingen laten enkele soorten zien

A. trapeziforme

met detailtekeningen van de blaadjes, die de herkenning vergemakkelijken. Het aantal cultivars is te groot en de naamgeving te onzeker om er in dit artikel aandacht aan te besteden en ze af te beelden.

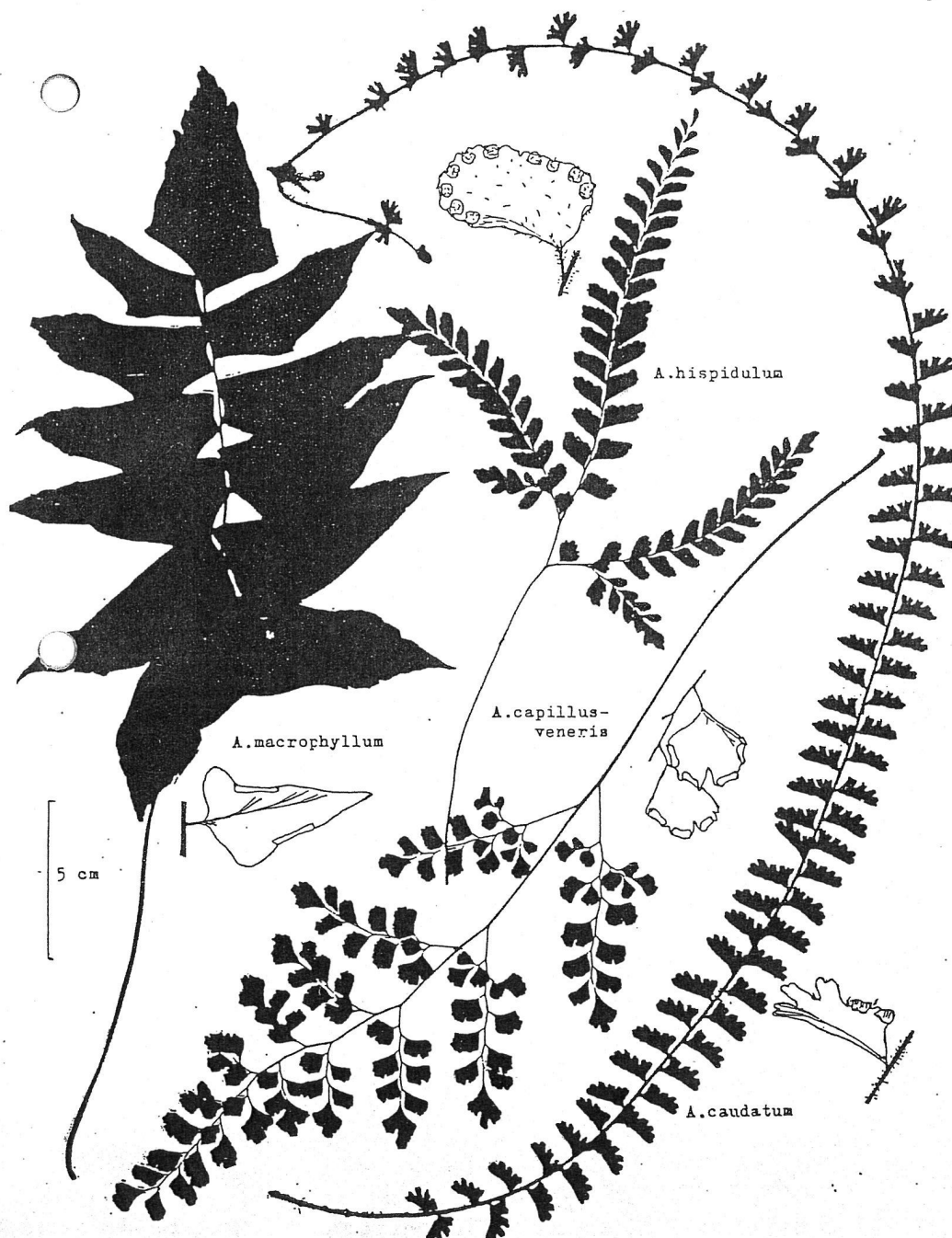
Adiantums groeien meestal in warme streken, bij stromend water op windstille plaatsen, maar ook op rotsen en muren, al dan niet kalkhoudend. De meerderheid moeten wij zoeken in de jungle van Centraal- en Zuid Amerika. In gebieden met een gematigd klimaat groeien slechts vier soorten, waaronder *A. capillus veneris* en *A. pedatum*.

Onze huiskamers kunnen geen goede huisvesting bieden aan deze planten, en de winter betekent voor hen vaak het levenseinde. Extra vocht toedienen d.m.v. waterverdampen in de nabijheid van de plant is weinig effectief. De plant is gevoelig voor een onjuiste behandeling. De betekenis van de naam *Adiantum* houdt de eigenschap in, dat het bladoppervlak opvallend water afstoot, maar toch doet het hem geen goed, als wij hem besproeien. De kans is n.l. groot dat de jonge blaadjes gaan beschimmelen. Eventueel spuiten met een insecticide moet met een extra verdunde oplossing geschieden om de blaadjes te sparen. Hebben wij door onze spuitertij de plant verknoeid, dan kunnen wij het blad verwijderen.

Bijna altijd zal de plant opnieuw gezond blad maken, uitgezonderd *A. peruvianum* en *A. trapeziforme*, die niet geheel mogen worden teruggesnoeid.

Het grondmengsel moet luchtig zijn (zodanig met kalktoevoeging), het gietwater zoutarm (regenwater). Door regelmatig de kluit door te spoelen, wordt het teveel aan zout verwijderd, dat met leidingwater en kunstmest wordt toegevoegd. Tijdens de groei kunnen spaarzaam (1x p.m.) vloeibare kunstmest toedienen, maar dan een veilige hoeveelheid (een kwart van de door de fabrikant opgegeven dosis). In verband met de doorluchting van de wortels is het gunstig, de plantpot aan de krappe kant te houden.

Adiantums groeien in matig tot veel licht (geen direct zonlicht). Voor de tuin zijn de winterharde *A. pedatum* en *A. venustum* geschikt. *A. capillus-veneris* (waarschijnlijk in Nederland niet in de handel) verdraagt lichte vorst. Of *A. hispidulum* dit lang volhoudt, moet nog worden

beproefd. *A. pedatum* is een variabele soort uit Amerika met verschillende variëteiten of ondersoorten, waarvan de namen niet duidelijk zijn afgesproken. ("variëteit" voor wilde planten). D.B.Lellinger (Nat.Mus.of Nat. Hist. te Washington) verdeelt de groep in 4 ondersoorten: *A.p.* subsp. *pedatum*, *A.p.* subsp. *calderi*, *A.p.* subsp. *aleuticum* en *A.p.* subsp. *pumilum*. De aanduiding "subsp. *imbricatum*" is waarschijnlijk een synoniem voor subsp. *aleuticum*. Zie voor naamproblemen ondergenoemd boek van Rush.

De meeste cultivars zijn vormen van de soort *A. raddianum* en enkele van *A. tenerum*. Zij zijn weinig verschillend, maar beide groepen zijn als volgt te herkennen: De groep *A. raddianum* heeft ongeveer ronde indusia; de donkere steeltjes gaan vloeiend over in de blaadjes. *A. tenerum* heeft langwerpige indusia. Op de plaats waar de donkere steel overgaat in het groene blaadje, vinden wij een schijfvormige verdikking, die met een loep goed is te zien. Soms is er geen verdikking, maar de donkere kleur van het steeltje houdt dan bij het blaadje plotseling op. *A. caudatum* maakt veelvuldig jonge plantjes aan de blad-einden. Deze kunnen wij zelfstandig laten uitgroeien. Het beste is om ze eerst wortels te laten maken door ze op de grond vast te pinnen, en daarna van de moederplant te scheiden. *Adiantums* zijn gemakkelijk uit sporen te kweken.

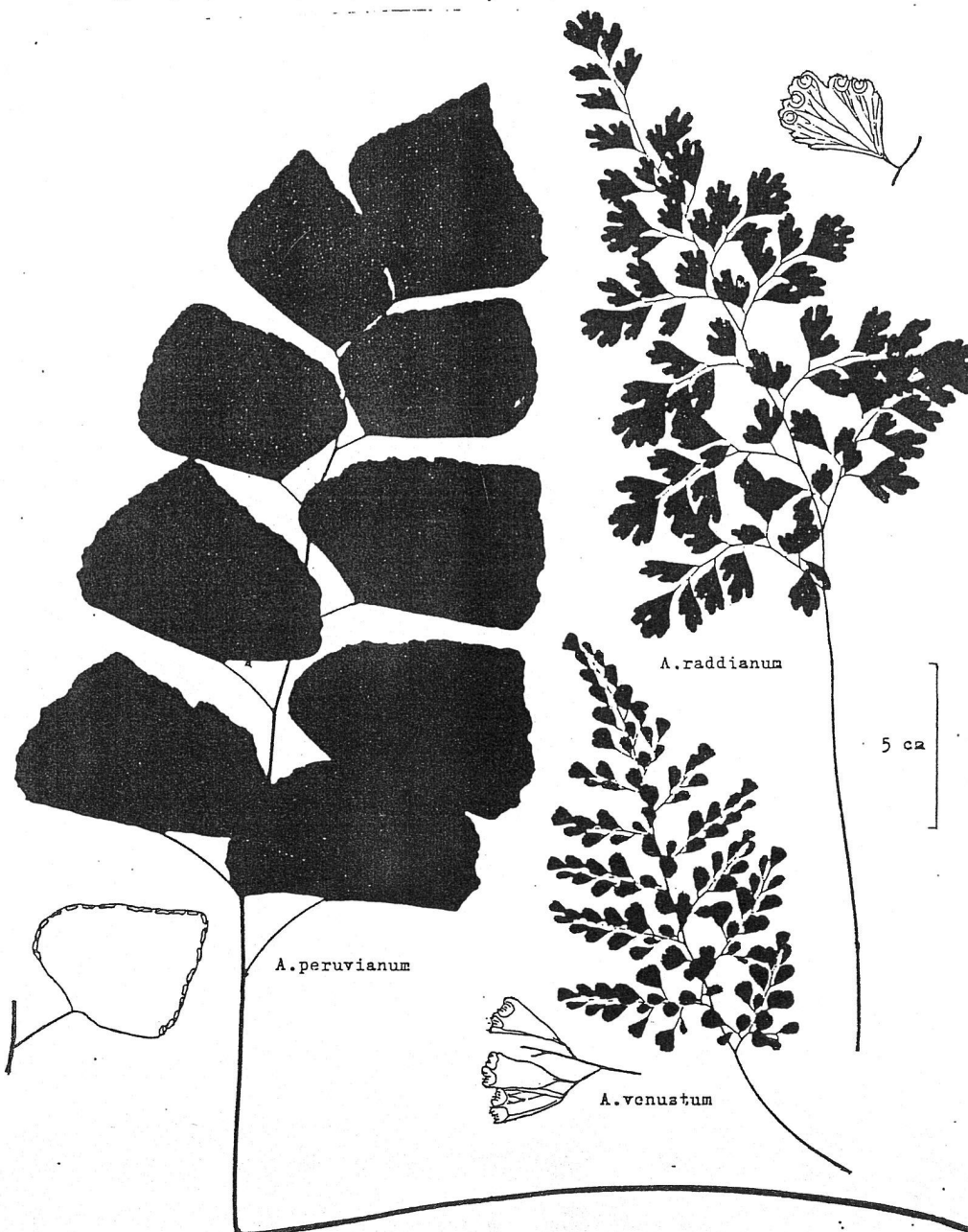
Literatuur: C.J.Goudey - Maidenhair Ferns in cultivation, Lothian Melbourne, 1985

B. Joe Hoshizaki - Fern Growers Manual, Knopf New York, 1975

B. Joe Hoshizaki - The Genus *Adiantum* in Cultivation, Bailey 17 (97-191), 1970

D.L. Jones - Encyclopaedia of Ferns, Lothian Melbourne, 1987

R. Rush - A Guide to Hardy Ferns, British Pter. Soc., London, 1984

Gerard Proper

BOEKBESPREKINGEN

ENCYCLOPAEDIA OF FERNS door David.L.Jones

433 blz. 25x18 cm. Lothian Publishing Company Pty.Ltd, Melbourne 1987
ISBN 0 85091 179 6. Prijs f.153,20.

De eerste helft van dit prachtig uitgevoerde boekwerk bevat een grote hoeveelheid informatie over een zeer uitgebreid aantal onderwerpen. Wij noemen algemene botanische gegevens, ook over verwante plantensoorten als b.v. paardestaarten. Verder de samenstelling van de grond, ziekten, wijzen van voortplanting en het kweken van hybriden. Ook de groei-omgeving komt aan de orde.

Het tweede gedeelte van het boek bevat informatie over een groot aantal varensorten. Wanneer wij in aanmerking nemen, dat de schrijver een poging doet, de varens van de gehele wereld te behandelen, dan zult u begrijpen, dat in zo'n betrekkelijk kort bestek een keuze moest worden gemaakt. De schrijver is echter van plan, in de nabije toekomst meer delen aan dit werk toe te voegen met meer gedetailleerde informatie. Wij zien met veel belangstelling hiernaar uit!

Het gebruik van een groot aantal wetenschappelijke termen in de tekst maakt een woordenlijst noodzakelijk. Die vinden wij zeer uitgebreid achterin het boek, evenals een boekenlijst en een inhoudsopgave. Verder worden lijsten gegeven van varens voor speciale bestemmingen, zoals decoratief gebruik binnenshuis, gebruik in terrariums, als bodembedekker, in hangmandjes, op vochtige bodem enz.

Het boek is verlucht met 250 kleurenfoto's, 150 zwart-wit foto's en een groot aantal zeer duidelijke tekeningen. Al met al een zeer waardevol boekwerk, dat een schat aan informatie bevat, en dat voor de varen-amateur, die zich wat moeite wil geven, goed leesbaar is.

Joop Comijs

GRASSEN, VARENS, MOSSEN EN KORSTMOSSEN door Roger Phillips/Suzette E. Stumpel-Rienks.
Het Spectrum, Utrecht - 1980; ISBN 90-274-9257. f.49,50

Sinds kort is dit boek opnieuw verkrijgbaar. Mede daarom voor ons reden, er in deze rubriek aandacht aan te besteden.

Hoewel het varengedeelte in dit oorspronkelijk Engelse boek (maar voor Nederland speciaal aangepast) maar 40 van de 190 blz. omvat, is het boek toch voor ons interessant. Vooral door de prachtige foto's op groot formaat. Het boek is n.l. op A4 formaat uitgegeven, wat de mogelijkheid gaf, sommige planten op ware grootte of soms zelfs groter af te beelden. Zeker bij de mossen en korstmossen, waarvan de foto's ook niet te versmaden zijn.

Het boek is duidelijk als kijkboek bedoeld; derhalve is de tekst uiterst sober gehouden. Deze vermeldt per soort: groeiomstandigheden, aanwezigheid in Benelux, grootte, kleur en vorm van sori, tijdstip van rijpheid der sporen.

In totaal worden 42 echte varens afgebeeld, meestal met drie foto's: een volledig blad, detailopname van de sori, overzichtsfoto van groeiplek. Verder sluiten 7 paardestaarten, 2 biesvarens, 1 seliganella en 3 wolfsklauwen de show af.

Hoewel wij varenliefhebbers zijn, hoop ik dat onze leden ook van de andere vermelde planten zullen genieten. Want ook de foto's daarvan zijn een lust voor het oog! Ik vond dit boek in ieder geval een hebbertje!

Harry Roskam

P.S. Ons lid J.Veldkamp, 2e Spoorstraat 1, 9718 PC Groningen (tel.050-135838) heeft een exemplaar van laatstgenoemd boek voor overname beschikbaar. Als u belangstelling heeft, belt u hem dan even.

UIT BUITENLANDSE
TIJDSCHRIFTEN

Wij zullen u in deze rubriek op de hoogte houden van belangrijke informatie, die wij vonden in de buitenlandse varentijdschriften, die wij geregeld ontvangen.

1. Varens in stenen of plastic potten? De meningen hierover zijn verdeeld. Misschien is de keuze afhankelijk van de soort varen. Zo kan men varens, die als epifyt groeien (b.v. Polypodium) beter een stenen pot geven vanwege een betere waterafvoer en beluchting. (Bulletin, The British Pter. Soc. 1988 blz.137)
2. Naamgeving van varens. Door de toenemende belangstelling voor het kweken van varianten op bestaande varensorten, ontstond een steeds groter wordende behoefte aan namen. Ook het feit, dat het om een gekweekte variant ging, moest worden aangegeven. Er bestaan een International Code of Botanical Nomenclature (ICBN) en een International Code of Nomenclature for Cultivated Plants (ICNCP). De ervaring leert echter, dat t.a.v. varens velen zich niet aan deze codering houden, waarbij dan speciaal aan de ICNCP moet worden gedacht. Gepleit wordt voor grotere uniformiteit, en wel in overeenstemming met genoemde codering. Hierdoor zou de thans heersende spraakverwarring kunnen worden voorkomen en zou de uitwisseling van informatie kunnen worden vergemakkelijkt. (Pteridologist, The British Pter. Soc. 1988 blz.192-5)
3. Varens combineren met andere planten. Een speciale varentuin kan interessant zijn. Maar ook zeer boeiend is het smaakvol combineren van varens met verschillende soorten heesters en bloeiende planten. Hierbij kunnen zowel bladvorm als -kleur een rol spelen. Deze artikelen geven enkele ideeën en ervaringen. (Pteridologist, The British Pter. Soc. 1988 blz.201-3; 1989 blz.242-3)
4. Nationale varenverzameling. Niet alleen in ons land, maar ook in Engeland leeft al geruime tijd de gedachte aan de vorming en instandhouding van een nationale varenverzameling. Deze zou -afhankelijk van de soorten en de eisen, die deze aan de grond stellen- over verschillende lokaties kunnen zijn verspreid. Een duidelijk beleid en een deskundig beheer zullen echter nodig zijn. Een dergelijke instelling zou tevens bijzonder geschikt zijn om partikuliere verzamelingen, die gevaar lopen, over te nemen. (Pteridologist, The British Pter. Soc. 1988 blz.212-3)
5. Zaaien van Ophioglossum Vulgatum. Een lezer vertelt, dat hij in 1980 sporen van de Addertong zaaide in een pot. Toen er in 1983 nog geen teken van leven speurbaar was, zette hij de pot in een rommelhoekje en lette er verder niet meer op. Toen hij dit hoekje in 1987 ging opruimen, vond hij in de betreffende pot een stukje wortelstok. Hij deed dit weer in de pot, en nog hetzelfde jaar ontwikkelden zich twee bladeren. Hij zette de plant in zijn tuin, waar hij in 1988 drie bladeren ontwikkelden. Vermoed wordt, dat de plant in het begin niets deed als gevolg van de steriele plantomstandigheden. Pas toen zich in het "rommelhoekje" zwammen gingen ontwikkelen, kwam de plant tot leven. Kennelijk had hij die nodig. (Pteridologist, The British Pter. Soc. 1989 blz.239)

Joop Comijs

SPORENBANK

Voor kwekers en aspirant-kwekers onder ons hebben wij sporen van onderstaande varensorten beschikbaar. Wij zouden de lijst graag uitbreiden, maar zijn daarbij afhankelijk van wat u bijdraagt. U kunt uw sporen op-

sturen aan G.J.Proper, Kortenaerlaan 40, 2253 TJ Voorschoten (071-762173

Adiantum macrofolium	Lunathyrium japonicum	Oleandra neriiformis
Aglaomorpha meyeniana	Lygodium scandens	Pellaea viridis
Lecanopteris sinuosa	Niphidium crassifolium	Pteris vittata
		Pityrogramma calomelanos var.cal.

OVER GRONDMENGSELS

Ditmaal wil ik graag mijn mening geven over grondmengsels voor epifieten, een onderwerp dat niet los is te zien van het watergeven, waarover ik vorige keer schreef.

Een groot gedeelte van de kamervarens is epifiet, die op boomstammen groeit, zonder hieraan voeding te onttrekken. Maar toch moeten zij aan voeding zien te komen. Daarvoor hebben de meeste varens wel een manier gevonden.

Er zijn n.l. varens met schutbladeren, waarmee de humus wordt opgevangen. Ook komt een kokervorm voor, of vormt het blad een koker. Hierin wordt dan humus opgeslagen, waaruit de plant voeding onttrekt. Door de wijze van groeien op met mos begroeide stammen zijn de wortels van deze varens gewend aan lucht en kunnen zij tussen vochtperiodes rustig opdrogen.

Als men deze planten oppot is het dus belangrijk dat de grond luchtig is, humus bevat en toch ook vocht vasthoudt. Turfmolm is hiervoor zeer geschikt omdat turfmolm vrij zuur is. De zuurgraad van het grondmengsel hangt af van de soort varen.

Zelf gebruik ik een mengsel, bestaande uit delen: bladaarde, turfmolm, scherp zand en veenmos(sphagnum). Ik meng dit zeer los door elkaar.

Als ik een jonge varen oppot, maak ik een kuiltje in het grondmengsel, zet de varen hierin, tik dan tegen de rand van de pot aan, waardoor het grondmengsel zich om de wortels sluit. Ik druk de grond dus niet verder aan.

Mijn ervaring is, dat deze wijze van oppotten, in combinatie met de manier van watergeven, zoals ik in mijn vorige artikel beschreef, ervoor zorgt dat de wortels voldoende lucht en water krijgen, niet wegrotten en zich goed kunnen ontwikkelen.

Luuk Jaarsma

VARIATIE IN VARENS: DE CRISTAAT-VORM

Rond 1850 tot ongeveer het begin van de eerste wereldoorlog werden in Engeland onder invloed van de puriteinse Victoriaanse denkbeelden uitbundige bloemkleuren uit de tuin geweerd, en werden bladplanten, waaronder de nooit bloeiende varens, als een gepast alternatief voor tuin en kamer ervaren. Dit had tot gevolg, dat de zogenaamde "Fern Craze" (varen-gekte) ontstond, waarbij heel Engeland en Ierland werden afgestroopt, op zoek naar afwijkende vormen van inheemse varens. Hierbij werd nagenoeg iedere afwijking of abnormaliteit benaamd. In de prachtige geïllustreerde boeken van Lowe en Druery -incidenteel nog te koop- zijn vele gevonden vormen met vindplaats en naam van de vinder of kweker beschreven.

Een van de vele vormen (zij komen soms ook bij andere planten voor) is kroesing, kwastjes, kammen of boerkoolachtige uitstulpingen, die de plant een apart effect geven. Over deze z.g. "cristatum"-vorm, die bij varens naar verhouding veel voorkomt, wil ik hieronder iets meer vertellen, echter zonder de pretentie te hebben, volledig te zijn.

De benaming "Cristatum" is van toepassing op alle varens, die kammen of kwastjes bezitten aan de top, aan de uiteinden van de bladveren of zelfs

aan de afzonderlijke "pinnae".

1. CAPITATUM VORMEN. Hierbij is alleen de top van de bladveer zodanig gekroesd, dat de kop groter is dan de breedte van de bladveer zelf. Deze vormen zijn bekend bij o.a. tongvaren, stekelvaren, mannetjes- en vrouwtjesvaren. Voorbeelden zijn varens met de cultivar-namen: Grandiceps, Capitatum, Conglomeratum (de kop draait nog in zichzelf), Transverso-multifidum (een vorm bij de tongvaren, waarbij de kop naar beneden toe gespleten en gedraaid is), Caput-medusae, Coronatum. Let wel: de kamvaren (*Dryopteris cristata* - USA: *D. clintoniana*) is een inheemse soort van vochtige, zure bodem; hij behoort niet tot de *cristata* vorm! In de boeken van R.Kaye/R.Grounds wordt onderscheid gemaakt tussen de hoofdvormen Corymbose en Grandicipital.

Corymbose is een capitatum-vorm, waarbij de kop niet breder is dan de bladveer, maar in verschillende vlakken is verdeeld, zodat een soort ragebol aan de top ontstaat. Bij Grandicipital is deze "ragebol" dan weer breder dan de bladveer. Evenals J.Dyce (*Pteridologist* 1,4 - 1987 blz. 154) doet, geef ik er de voorkeur aan, om deze vormen onder capitatum te schuiven, ook al omdat het aantal cultivars, dat tot deze vormen wordt gerekend, zeer klein is.

2. CRISTATUM VORMEN. Hieronder wordt meestal een regelmatige kamvorm (in engere zin) aan de uiteinden van de pinnae en aan de top van de bladveer verstaan. De kam aan de top is normaal en niet breder dan de bladveer. Bekende cultivar-namen zijn: Cristatum, Polydactyla (handvormige uiteinden aan de pinnae met kwastjes), Multifidum (een verfijndere vorm van Polydactyla), Digitatum (bij de tongvaren, waarbij de bladveer zich splitst als de vingers van een hand, met aan de uiteinden kleine kammen), Glomeratum (de kammetjes aan de pinnae zijn breder dan de pinnae zelf). *Fieldiae*, *Frizelliae*, *Iveryanum* en *Victoriae* zijn in feite specifieke cristaatvormen, genoemd naar de vinders, en in het laatste geval naar koningin Victoria.

3. PERCRISTATUM VORMEN. Hierbij is iedere onderverdeling van de bladveer tot de pinnae toe gekroesd of met kammetjes. De echte *Athyrium filix-femina Victoriae* is hiervan een voorbeeld. De in de handel zijnde gezaaide *Victoriae*-vormen hebben dit niet, en kunnen beter *Pseudo-Victoriae* worden genoemd. Er zijn relatief weinig *Percristatums*. Meestal dragen ze deze naam met als toevoeging de naam van de vinder of kweker genoemde vorm-benaming.

Bij een andere gelegenheid willen wij ingaan op namen, die slaan op een afwijkende bladvorm of op een afwijkende vorm van de "pinnulen" (de kleinst mogelijke onderverdeling van de bladveer).

Wilt u een en ander zelf nalezen, dan kan dat in de boeken van Druery en Lowe (misschien nog te krijgen bij een antiquariaat), of in de nog in de handel zijnde werken van R.Kaye: *Hardy Ferns* (Faber & Faber, London-1968) en van R.Grounds: *Ferns* (Pelham Books, London - 1974) of in het reeds genoemde artikel van J.Dyce in de *Pteridologist*.

Cor van de Moesdijk

MEDEDELINGEN

1. Als nieuw lid noteerden wij: K.Scheepstra, E.T. à Thuessinklaan 19B, 9713 JR Groningen (050-145378)
2. Wij vestigen nog eens de aandacht op de boeken, die bij het sekretariaat te koop zijn, en die wij in ons vorige nummer vermeldden.
3. Wij ontvingen een lijst van botanische tuinen en arboretums in België. Als u belangstelling heeft, kunt u bij mij een afschrift aanvragen.

Joop Comijs, sekr.